

CARACTERISTICILE PALEOFAUNEI DIN AȘEZĂRILE PERIOADEI DE TRANZIȚIE DE LA ENEOLITIC LA EPOCA BRONZULUI DIN MOLDOVA

DE

SERGIU HAIMOVICI

În perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului au loc, cel puțin în Moldova, ample deplasări ale populațiilor umane, care aduc după sine și schimbări în caracteristicile bazei materiale și implicit ale suprastructurii societății, modificări care au fost puse în evidență de către arheologii. Studiul resturilor animaliere din așezările acestei perioade va evidenția de asemenea unele fațete și particularități ale acestor schimbări.

Pentru studiul nostru am dispus de materialul faunistic provenit din patru așezări : Foltești, Stoicani, Horodiștea și Erbiceni.

Stațiunile Foltești și Stoicani sînt situate una lângă cealaltă, la circa 30 km nord de Galați, acolo unde colinele Fălciului se continuă cu cîmpia Covurluiului ; la stînga lor se întinde lunca inundabilă a Prutului, care aici, aproape de vărsarea sa, este foarte largă.

Așezarea de la Horodiștea se găsește la granița de nord a Moldovei, pe un podiș ce coboară lent către depresiunea Jijiei ; are și ea pe stînga lunca Prutului, mai îngustă însă în această zonă, de pe cursul mijlociu al râului.

Stațiunea Erbiceni este situată cam la 25 km VNV de Iași, pe un pîrîu, afluent al Bahluiului, deci în depresiunea cu aspect de cîmpie, formată de acest rîu.

În prezent, zonele din jurul celor 4 așezări citate au un evident caracter stepic și doar în lunca Prutului vegetația lemnoasă este ceva mai abundentă.

Materialul faunistic, reprezentat aproape în exclusivitate prin resturi menajere provenite din gropi, nu este prea abundent, el fiind doar cu ceva superior numărului de 4 100 piese determinate. Aceasta deoarece în nici o așezare nu au fost făcute săpături exhaustive, care să scoată la iveală totalitatea resturilor de faună, iar de la Stoicani avem la dispoziție doar materialul provenit dintr-un mic sondaj. Totuși pe baza acestor resturi animaliere provenite din fiecare stațiune în parte, cît și din ansamblul materialului faunistic, se pot trage unele concluzii, care, așa cum am mai spus, vor defini unele caracteristici de viață materială ale locuitorilor perioadei de trecere.

Așezarea de la Foltești. Resturile faunistice din această așezare provin din săpăturile executate în 1950 și în 1971—1972¹. Deși materialul nu este

¹ S. Haimovici, *ArhMold*, 7, 1972, p. 97—102 ; S. Haimovici, *Dacia*, N.S., 18, 1974, p. 73—77.

abundent, fiind format doar din circa 250 resturi determinabile în săpăturile din 1950 și de aproape 1 000 piese determinate la cele din 1971—1972, datele rezultate din studiul lor sint suficiente pentru a caracteriza destul de bine particularitățile faunistice ale așezării. Acest fapt apare evident și dacă comparăm între ele tabelele cu frecvențele diferitelor grupe și specii de animale, după materialul din 1950 și cel din 1971—1972, frecvențe care rămîn în mare aceleași, deosebirile de detaliu fiind inerente².

Tabelul 1

Frecvența pe grupe de animale a materialului determinat în așezarea de la Foltești (săpăturile din 1950)

Grupe de animale	Moluște	Pești	Chelonieni	Păsări	Mamifere	Total
Nr. fragmentelor	21	34	5	1	191	252
%	8.33	13,50	1,98	0,39	75,80	

Tabelul 1'

Frecvența pe grupe de animale a materialului determinat în așezarea de la Foltești (săpăturile din 1971—1972)

Grupe de animale	Moluște	Pești	Chelonieni	Păsări	Mamifere	Total
Nr. fragmentelor	120	53	37	1	786	997
%	12,03	5,32	3,71	0,10	78,84	

Tabelul 2

Frecvența speciilor de mamifere la Foltești (săpăturile din 1950)

Specia	Fragmente		Indivizi	
	nr. abs.	%	nr. abs.	%
<i>Bos taurus</i>	67	35,08	8	19,04
<i>Equus caballus</i>	30	15,72	5	11,90
<i>Ovicaprinae (Ovis et Capra)</i>	13	6,81	5	11,90
<i>Sus scrofa domest.</i>	11	5,75	4	9,52
<i>Canis familiaris</i>	4	2,09	2	4,76
<i>Castor fiber</i>	1	0,52	1	2,39
<i>Canis lupus</i>	1	0,52	1	2,39
<i>Vulpes vulpes</i>	3	1,57	2	4,76
<i>Sus scrofa ferus</i>	20	10,46	4	9,52
<i>Bos primigenius</i>	8	4,20	3	7,14
<i>Cervus elaphus</i>	30	15,71	5	11,90
<i>Capreolus capreolus</i>	1	0,52	1	2,39
<i>Equus hemlonus</i>	2	1,05	1	2,39
Total	191		42	
Mamifere sălbatice	66	34,55	18	42,88
Mamifere domestice	125	65,45	24	57,12

² Deși prin săpăturile din 1950 a fost găsită o cantitate mult mai mică de material faunistic decît la cele executate în 1971—1972, totuși frecvențele diferitelor grupe și specii de animale concordă în general pentru resturile provenite din cele două săpături. Desigur că cifrele rezultate după studiul materialului din 1971—1972 sînt mai aproape de realitate, dar nici cele pentru resturile provenite din săpăturile din 1950 nu sînt aleatorii. Pe noi ne interesează fenomenul ca atare, care se definește bine chiar dacă avem la dispoziție material nu prea abundent și cifrele ce indică frecvențele prezintă unele fluctuații inerente, dar nesemnificative.

Tabelul 2'

Frecvența speciilor de mamifere la Foltești (săpăturile din 1971 - 1972)

Specia	Fragmente		Indivizi	
	nr. abs.	%	nr. abs.	%
<i>Bos taurus</i>	195	24,81	17	20,29
Ovicaprinae (<i>Ovis et Capra</i>)	162	20,61	14	16,67
<i>Equus caballus</i>	69	8,78	8	9,25
<i>Sus scrofa domest.</i>	20	2,55	3	3,57
<i>Canis familiaris</i>	2	0,25	1	1,19
<i>Lepus europaeus</i>	2	0,25	2	2,38
<i>Lutra lutra</i>	3	0,38	2	2,38
<i>Vulpes vulpes</i>	2	0,25	1	1,19
<i>Felis sylvestris</i>	1	0,13	1	1,19
<i>Sus scrofa ferus</i>	62	7,89	7	8,33
<i>Cervus elaphus</i>	189	24,05	15	17,86
<i>Capreolus capreolus</i>	15	1,91	3	3,57
<i>Bos primigenius</i>	43	5,47	6	7,15
<i>Equus hemionus</i>	21	2,67	4	4,76
Total	786		84	
Mamifere sălbatice	338	43,00	41	48,76
Mamifere domestice	448	57,00	43	51,24

Așadar locuitorii așezării practicau culesul moluștelor (aproape în exclusivitate al lamelibranhiatelor), cât și pescuitul (al unor exemplare provenind de la diferite specii, uneori indivizi de talie foarte mare, ca de exemplu somni pînă la aproximativ 2 m și deci de 50—70 kg). Aceste ocupații, cât și, probabil, prinderea broaștelor țestoase de apă și a unor păsări acvatică trebuie să le legăm de condițiile specifice propice oferite de apropierea zonei inundabile a Prutului. Deși ele acopereau o cotă oarecare a necesităților de hrană ale populației respective, nu le putem considera decît ca pe niște ocupații fără o pondere economică majoră în viața locuitorilor de la Foltești.

O altă ocupație, de data aceasta destul de importantă o constituia vînătoarea, fiind vîinate mai cu seamă copitatele mari (cu precădere cerbul), deci animale folosite în primul rînd pentru carne.

Creșterea animalelor are o pondere încă și mai mare decît vînătoarea. Locul prim este ocupat de taurine, urmate de ovicaprine și apoi, la o distanță apreciabilă, de către porcine. Trebuie menționată în mod special relativa abundență a calului.

Așezarea de la Stoicani. Resturile pe care le-am avut la dispoziție au fost recoltate în săpăturile din 1971. Ele sînt în cantitate foarte mică: circa 150. piese determinabile³.

³ S. Halmovici, SCIVA, 25, 1974, 1, p. 99—102.

Tabelul 3

Frecvența pe grupe de animale a materialului determinat în așezarea de la Stolcani

Grupe de animale	Moluște	Pești	Chelonieni	Păsări	Mamifere	Total
Nr. fragmentelor	19	54	17	—	45	135
%	14,07	40,00	12,59	—	33,34	

Tabelul 4

Frecvența speciilor de mamifere la Stolcani

Specia	Fragmente		Indivizi	
	nr. abs.	%	nr. abs.	%
<i>Bos taurus</i>	15	33,34	4	25,00
Ovicaprinae (<i>Ovis et Capra</i>)	3	6,67	2	12,50
<i>Sus scrofa domest.</i>	1	2,22	1	6,25
<i>Canis familiaris</i>	10	22,22	3	18,75
<hr style="border-top: 1px dashed black;"/>				
<i>Sus scrofa ferus</i>	10	22,22	3	18,75
<i>Cervus elaphus</i>	4	8,89	2	12,50
<i>Bos primigenius</i>	2	4,44	1	6,25
Total	45		16	
Mamifere sălbatice	16	35,55	6	37,50
Mamifere domestice	29	64,45	10	62,50

Deși calcularea frecvenței pentru diferite grupe și specii de animale are în bună măsură un caracter fortuit, datorită cantității foarte mici de resturi se poate constata o asemănare destul de izbitoare cu ceea ce am constatat pentru Foltești cu privire la ponderea unor ocupații ale locuitorilor, cât și la frecvența unor specii de animale domestice.

Așezarea de la Horodiștea. Resturile faunistice, care se ridică la circa 850 piese determinabile, provin din săpăturile executate în anii 1968—1971.

Tabelul 5

Frecvența pe grupe de animale a materialului determinat în așezarea de la Horodiștea

Grupe de animale	Moluște	Pești	Chelonieni	Păsări	Mamifere	Total
Nr. fragmentelor	366	—	—	1	473	840
%	43,57	—	—	0,12	56,31	

Peste 40% din materialul exhumat la Horodiștea este reprezentat de resturi de moluște (de fapt aproape numai valve de lamelibranhiate), arătând importanța pe care o avea culesul lor pentru locuitorii așezării. Surprinde lipsa peștilor în această stațiune situată pe malul Prutului.

Tabelul 6

Frecvența speciilor de mamifere la Horodlița

Specia	Fragmente		Indivizi	
	nr. abs.	%	nr.abs.	%
<i>Bos taurus</i>	159	33,62	15	23,81
Ovicaprinae (<i>Ovis et Capra</i>)	136	28,75	13	20,64
<i>Sus scrofa domest.</i>	21	4,44	6	9,53
<i>Equus caballus</i>	5	1,06	2	3,17
<i>Canis familiaris</i>	12	2,54	3	4,76
<i>Castor fiber</i>	1	0,20	1	1,58
<i>Lepus europaeus</i>	10	2,11	4	6,35
<i>Sus scrofa ferus</i>	7	1,48	3	4,76
<i>Cervus elaphus</i>	74	15,64	8	12,70
<i>Capreolus capreolus</i>	39	8,25	5	7,94
<i>Bos primigenius</i>	9	1,91	3	4,76
Total	473		63	
Mamifere sălbatice	140	29,59	24	38,09
Mamifere domestice	333	70,41	39	61,91

Vinătoarea, mai cu seamă a artiodactilelor mari și în special a cerbului, constituie o ocupație bine conturată, deși de mai mică importanță decît la Foltești. Dimpotrivă creșterea animalelor are aici o pondere ceva mai mare, ca frecvență situîndu-se pe primul loc taurinele, urmate îndeaproape de ovicaprine și apoi, la o depărtare apreciabilă, porcinele. Calul are o cantitate foarte mică de resturi.

Așezarea de la Erhiceni. Materialul studiat⁴ aparține unor săpături făcute între anii 1966—1969 și se ridică cam la 1 900 resturi determinabile.

Tabelul 7

Frecvența pe grupe de animale a materialului determinat în așezarea de la Erhiceni

Grupe de animale	Moluște	Pești	Chelonienl	Păsări	Mamifere	Total
Nr. fragmentelor	12	6	1	6	1905	1930
%	0,62	0,31	0,06	0,31	98,70	

Se constată prezența în cantitate foarte mică a moluștelor, peștilor, chelonienilor și păsărilor, ceea ce arată, pe de o parte că locuitorii așezării nu neglijau culesul scoicilor, pescuitul, prinderea broaștelor țestoase și a păsărilor, iar pe de altă parte că acestea nu puteau fi considerate drept ocupații ca atare, rolul lor economic fiind cu totul nul.

În ceea ce privește vinătoarea, ea avea o importanță cu totul minoră, spre deosebire de situația existentă în celelalte stațiuni citate. Locuitorii

⁴ S. Haimovici, ASU Iași, seria biologie, 16, 1970, p. 169—179.

Tabelul 8

Frecvența speciilor de mamifere la Erbiceni

Specia	Fragmente		Indivizi	
	nr. abs.	%	nr.abs.	%
Ovicaprinae (Oviset Capra)	1 249	65,56	96	55,81
Bos taurus	335	17,58	27	15,69
Sus scrofa domest.	224	11,75	21	12,21
Equus caballus	9	0,48	3	1,74
Canis familiaris	27	1,41	7	4,06
Lepus europaeus	29	1,52	7	4,06
Vulpes vulpes	1	0,06	1	0,59
Mcles meles	6	0,32	2	1,17
Sus scrofa ferus	1	0,06	1	0,59
Cervus elaphus	13	0,68	3	1,74
Capreolus capreolus	5	0,26	2	1,17
Bos primigenius	6	0,32	2	1,17
Total	1 905		172	
Mamifere sălbatice	61	3,21	18	10,47
Mamifere domestice	1 844	96,79	154	89,53

ășezării de la Erbiceni erau cu precădere crescători de animale și anume crescători de oi, ovicaprinele ocupînd aici primul loc printre animalele domestice; taurinele au o frecvență mult mai joasă, iar porcinele, un procent încă și mai mic. Calul prezintă de asemenea foarte puține resturi.

Pe lângă resturile mamiferelor, grupare care apare peste tot preponderentă⁵, în așezările analizate găsim și material de la alte grupe de animale. Acolo unde condițiile mediale erau propice (Foltești, Stoicani, chiar Horodiștea), frecvența unora dintre acestea este destul de ridicată, fără a putea însă ocupa, prin cantitatea de hrană animală pe care o furnizau, un loc cît de cît important în economia locuitorilor așezărilor. Mai degrabă trebuie să considerăm că starea economică a respectivelor așezări nu era prea înfloritoare și de aceea populația recurgea la orice resursă animalieră posibilă, găsită în zonă (chiar broaștele țestoase și păsările de baltă), pentru a-și satisface necesitățile de carne.

În legătură cu aceeași problemă apare greu explicabilă lipsa resturilor de pești la Horodiștea, mai ales că Prutul prezenta, acum circa 4 000 ani, cam aceleași caractere hidrologice și hidrobiologice ca și astăzi (fapt evidențiat de prezența unor specii și subspecii de *Unio* găsite atît la Horodiștea, cît și la Foltești și Stoicani). Credem că această lipsă este fortuită, fiind imposibil de imaginat că pescuitul nu a fost practicat de locuitorii din acea așezare.

⁵ Menționăm că tot mamiferelor le aparține în totalitatea sa materialul socotit ca nedeterminabil, care de aceea nu este cuprins în tabelele de frecvență. Pentru aceste resturi, de obicei așchii osoase nesemnificative, nu s-a putut stabili diagnoza specifică sau generică, dar s-a constatat că el provine de la mamifere. Astfel gruparea apare încă și mai abundentă decît procentul trecut în tabele.

Vinătoarea, care se oglindește în frecvența speciilor de mamifere sălbatice, apare ca o ocupație conturată, în toate cele patru așezări. Socoțim că ea are la Foltești, Stoicani și chiar Horodiștea o pondere încă destul de mare, oarecum asemănătoare cu situația întâlnită în stațiunile cucuteniene, nu numai precarpatice dar și în cele situate în zone de joasă altitudine (Cucuteni și Valea Lupului din depresiunea Bahluiului, Trușești din depresiunea Jijiei)⁶. Prin vânătoare se acoperea, în primul rînd, o cotă a necesităților de carne ale populației umane din respectivele așezări, întrucît erau vinute cu precădere speciile de copitate de talie mare — mai cu seamă cerbul — și doar sporadic animale de la care se folosea, eventual, numai blana.

În ceea ce privește Erbicenii, vânătoarea prezenta o pondere mult mai mică decît în celelalte trei așezări din perioada de trecere și totodată față de stațiunile cucuteniene sus menționate, unele din ele situate chiar în apropierea ei. Nu putem explica frecvența mică a resturilor de mamifere sălbatice din așezarea de la Erbiceni doar printr-o scădere a densității lor specifice în zonă, fiind imposibil să ne închipuim că într-un răstimp foarte scurt (între faza B a culturii Cucuteni — fază din care provine materialul faunistic de la Valea Lupului și Cucuteni — și perioada de trecere), a avut loc în depresiunea Bahluiului, o asemenea deteriorare a mediului ambiant încît s-a ajuns la micșorarea catastrofală a numărului de mamifere sălbatice de talie mare. Trebuie să conchidem mai degrabă că aici, locuitorii s-au orientat într-adevăr mai ales către creșterea ovinelor, care le asigurau o cotă foarte importantă din necesarul de hrană animală și neglajau astfel, oarecum deliberat, vânătoarea.

Resturile mamiferelor domestice apar preponderente în toate așezările studiate. Apare evident faptul că locuitorii acestor stațiuni erau și crescători de animale, această ocupație reprezentînd încă o caracteristică a societății omenești începînd cu neoliticul. Frecvența cea mai înaltă o au cornutele mari (ca, în general, în toate așezările pre și protoistorice de pe teritoriul României⁷); ele sînt urmate de ovicaprine, iar apoi, cu un procent mult mai coborît, vin porcinele. La Erbiceni, unde predomină net ovicaprinele (adică oile, căci capra aproape nu trebuie luată în seamă, avînd un număr mic de resturi), s-ar putea vorbi de o gospodărie cu un oarecare caracter păstoresc, dar această caracteristică nu trebuie extinsă la celelalte stațiuni cercetate, unde tabloul frecvențelor nu prezintă deosebiri demne de luat în seamă, față de situația găsită în așezările cucuteniene. Am putea cel mult considera că frecvența joasă a porcului ar putea oglindi un oarecare grad de mobilitate a populațiilor umane din perioada de trecere.

⁶ Pentru frecvențele mamiferelor sălbatice în așezările cucuteniene vezi: O. Necrasov, M. Bulai, în *Actes du 7 Congres international des Sciences anthropologiques et ethnologiques*, Moscova, 1970, p. 556; O. Necrasov, M. Bulai, Studii și cercetări de antropologie, 2, 1965, p. 21; S. Haimovici, *ArhMold.* 6, 1969, p. 318; S. Haimovici, ASUIași, seria biologie, 8, 1962, p. 296; S. Haimovici, ASUIași, seria biologie, 6, 1960, p. 388.

⁷ Vezi în această privință frecvențele lor în: O. Necrasov, M. Bulai, în *Actes du 7 Congres international des sciences anthropologiques et ethnologiques*, Moscova, 1970, p. 544—56; S. Haimovici, în *Actes du 7 Congres international des sciences anthropologiques et ethnologiques*, Moscova, 1970, p. 557—67; S. Haimovici, în *Domestikationsforschung und Geschichte der Haustiere*, Budapesta, 1973, p. 257—262.

În ceea ce privește calul, așa cum am văzut, are la Erbiceni și Horodiștea o frecvență joasă, cu nimic mai înaltă decât în așezările cucuteniene și gumelnițenc⁸. Doar la Foltești el se găsește într-o cantitate mai mare, fiind chiar mai abundent decât în așezările unor culturi din epoca bronzului. Această relativă abundență ne-ar face să credem că era deja, în perioada de tranziție, o specie domesticită intrucît, din păcate, pe materialul nostru nu am putut evidenția acele caractere morfologice care să arate fără tăgadă starea de domesticire a sa. Oricum, nu trebuie deloc considerat drept o aserțiune faptul că în perioada de trecere calul este întotdeauna mai abundent decât în așezările neoliticele tirzii.

Resturile abundente ale speciilor domestice ne-au dat posibilitatea să stabilim unele caracteristici morfologice ale acestora și să facem totodată comparații cu materialul similar existent pentru neolitic.

Se poate observa că taurinele se asemănau bine cu cele din neoliticul final, adică cu cornutele mari din așezările cucuteniene și gumelnițene; nu constatăm deci o scădere a taliei lor în raport cu vitele din epoca pietrei șlefuite, ele prezentînd o înălțime la greabăn, în medie, de aproape 1,20 m.

Porcinele erau și ele asemănătoare cu cele din neolitic, adică aparțineau unor forme de talie mică, așa-zisul tip *palustris*.

Cît privește ciinele, au fost găsite resturi doar de la un tip de talie mică (tipul *palustris*), și de la altul de talie mijlocie (tipul *intermedius*), așa cum sînt de altfel ciinii din neoliticul românesc. Diferențierea mai puternică a acestei specii în forme diverse, inclusiv ciini de talie mare, a avut loc deci de abia în epoca bronzului⁹.

Față de taurine, porcine și ciine, care sînt în general asemănători cu cei din neolitic, la ovine (mai ales la cele descoperite la Erbiceni), găsim deosebiri, în sensul că ele apar de talie mai mare și mai masive decât în epoca pietrei șlefuite. Mărirea taliei lor nu poate fi pusă pe socoteala unei oarecare noi domesticiri executate pe loc sau a unei încrucișări cu specia sălbatică de origine¹⁰ — fenomene obișnuite în acele epoci vechi — căci, spre deosebire de taurine și porcine, la care strămoșii sălbatici sînt autohtoni pentru regiunile noastre, la ovine aceștia nu fac parte din fauna din zonă. Nu poate fi vorba de asemenea de o acțiune organizată de ameliorare a rasei, deoarece se știe că, doar în epoca clasică, pentru prima dată romanii au avut asemenea preocupări. Noi credem că ovinele din perioada de tranziție provin de la un strămoș sălbatic de talie mai mare, răspîdit în Asia Centrală, față de cele din neolitic, care își trag originea dintr-o altă specie de *Ovis*, mai puțin masivă și care trăia în zona circummediteraneană. Acest nou tip de ovine, avînd o înălțime medie la greabăn chiar mai mare de 65 cm, a putut fi adus în regiunile noastre din Asia, prin

⁸ Vezi datele biografice de la nota 6 și în plus: O. Necrasov, S. Haimovici, SCIV, 17, 1966, 1, tabelul II.

⁹ În ceea ce privește caracteristicile morfologice ale speciilor domestice, vezi detalii în S. Haimovici, *Studiul paleofaunei din epoca bronzului*. Teză de doctorat, Iași, 1966.

¹⁰ De fapt domesticirea continuă sau încrucișarea continuă cu strămoșul sălbatic — fenomen pe care l-am sesizat în regiunile noastre pînă în epoca bronzului — poate cel mult temporiza fenomenul de micșorare a taliei la taurine și porcine, dar nu duce niciodată la mărirea taliei lor medii.

dreptul stepelor nord pontice și mai puțin probabil peste Anatolia și Peninsula Balcanică, de către populații umane în deplasarea lor spre vest.

Unele specii de mamifere cu o stenoecie avansată pot fi luate în considerare pentru un anumit peisaj geografic. Astfel, cerbul, pisica sălbatică și mai puțin mistrețul ne atestă prezența unor masive forestiere mari și închegate, căpriorul și chiar bourul a unor liziere și rariști cu mult subarboret, iepurele existența de spații denudate, iar culanul întinse zone ierboase de tip stepic. Prezența, dar mai ales luarea în considerație a frecvenței lor în unele stațiuni poate evidenția caracteristicile peisajului geografic din zona înconjurătoare a respectivelor așezări.

Astfel putem constata că în regiunea în care erau situate stațiunile de la Foltești și Stoicani, se găseau în perioada de trecere masive mari forestiere, care depășeau cu mult obișnuitele păduri de esență moale caracteristice luncilor, acțiunea de defrișare fiind foarte slabă. Aceasta ne-o dovedește frecvența înaltă a cerbului și mistrețului, prezența pisicii sălbatică și chiar a castorului, cantitatea mică a resturilor de căprior. Existența culanului la Foltești se explică, fie prin faptul că el era vînat de locuitorii așezării în stepa Bugeacului de dincolo de Prut, care avea caracterul unei regiuni denudate încă de la începutul holocenului, fie că aceste animale treceau, în migrațiile lor hibernale, riul înghețat și se opreau în fața pădurilor de pe malul drept, care închideau speciei expansiunea către vest¹¹ și erau atunci omorîte în masă.

La Horodiștea, defrișarea marilor masive forestiere era în perioada de trecere mai avansată, după cum ne-o atestă frecvența relativ înaltă a căpriorului, cît și relativa abundență a resturilor iepurelui; totuși pădurile mai reprezintă probabil elementul tipic al peisajului geografic, dat fiind faptul că, dintre speciile sălbatice, cerbul este totuși cel mai frecvent.

În depresiunea Bahluiului, în zona stațiunii de la Erbiceni, pădurea, care exista în neoliticul târziu, a fost în bună măsură eliminată, făcînd loc unor largi spații denudate, după cum ne-o atestă frecvența resturilor iepurelui. Această defrișare intensă trebuie corelată și cu caracterul păstoresc ale economiei locuitorilor așezării, care după cum am văzut erau mai cu seamă crescători de ovine¹².

Se conchide astfel că factorul antropic acționa în perioada de trecere asupra peisajului geografic, contribuind în mod activ la transformarea caracteristicilor acestuia. Modificările au însă un caracter diferențiat în jurul diverselor așezări, deosebiri datorîndu-se mai cu seamă unor caracteristici economice diferite, pe care le-am sesizat, în cadrul stațiunilor luate în studiu.

Se poate constata că, în general, caracteristicile paleofaunei din așezările perioadei de trecere nu se deosebesc prea mult de cele evidențiate pe resturile animaliere descoperite în stațiunile cucuteniene din neoliticul târziu. Există totuși și unele trăsături specifice, particularitățile cele mai evidente observîndu-se pentru materialul din așezarea de la Erbiceni.

¹¹ Pentru detalii vezi: S. Haimovici, ASU Iași, seria biologie, 12, 1966, p. 197—204.

¹² Creșterea primitivă a taurinelor și porcinelor — mai ales înainte de a se descoperi păstrarea unor nutrețuri pentru iarnă — se făcea mai avantajos în peisaje împădurite; pentru ovine sînt însă necesare numaidecît spații denudate.

LES CARACTÉRISTIQUES DE LA PALÉOFAUNE DES STATIONS DE LA MOLDAVIE APPARTENANT À L'ÉPOQUE DE TRANSITION DE L'ÉNÉOLITHIQUE À CELLE DU BRONZE

RÉSUMÉ

Notre étude est fondée sur le matériel faunique recueilli dans les quatre stations archéologiques qui font partie de la période de transition : Foltești, Stoicani, Horodiștea et Erbiceni.

Le matériel, qui s'élève à plus de 4 000 restes déterminés, est inégalement réparti. Il apparaît plus riche à Foltești et Erbiceni ; à Horodiștea en plus petite quantité et bien pauvre à Stoicani.

Pour chaque station, nous avons mentionné dans les tableaux la fréquence des divers groupes d'animaux découverts, tandis que pour les mammifères on a calculé la fréquence de chaque espèce ; on a établi aussi le rapport entre les mammifères domestiques et sauvages.

Compte tenu des données figurant aux tableaux, on est arrivé à caractériser des particularités de la faune de chaque station et, en même temps, on a établi les différentes occupations des habitants des établissements.

On a constaté que les habitants des stations s'occupaient de la pêche, ramassaient des mollusques, attrapaient des oiseaux, des tortues, mais ces activités, même là où les conditions du milieu étaient favorables, ne constituaient pas des occupations à rendement économique bien établi.

La chasse, au contraire, représentait une occupation bien importante à Foltești, Stoicani et même à Horodiștea, tandis qu'à Erbiceni elle n'avait pas une importance majeure. On chassait surtout les animaux de grande taille, spécialement le cerf, qui pouvaient satisfaire aux besoins de viande des habitants de ces établissements.

Dans toutes les quatre stations, l'élevage avait une plus grande importance que la chasse. Les bovins ont la plus haute fréquence à Foltești, Stoicani et Horodiștea et les ovins à Erbiceni. Le mouton élevé par les habitants de cette station était plus massif et d'une taille plus grande que celui du Néolithique roumain. Mais les bovins, les porcins et le chien ressemblent aux formes trouvées dans le Néolithique.

Le cheval, qui semble être domestiqué, a une fréquence relativement haute à Foltești, mais ses restes sont en petit nombre à Horodiștea et Erbiceni.

On peut établir que le facteur anthropique exerçait son action sur le milieu environnant tout en contribuant aux modifications du paysage géographique.